

**М. О. Пічкур,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького**

КОМПОЗИЦІЯ – ДІЯЛЬНІСНА ОСНОВА СУБ'ЄКТА ТВОРЧОСТІ

Характер будь-якого виду творчості вимагає високої емоційності й глибини почуттів. Яскрава чуттєвість – необхідна умова розвитку здатності до композиційної діяльності. Під нею слід розуміти такий комплекс психічних властивостей і якостей особистості, які стають чинником високоякісного універсального формотворення.

Здатність до композиції у творчості ґрунтується на тому, що психіка людини – це цілісність, неподільна єдність мотивів, розум й емоцій. Така здатність у своєму розвитку забезпечує динаміку формування творчої майстерності через сукупність стійких мотивів, котрі виявляються в сформованій потребі у компонуванні. Ця потреба виражається в установці на формотворення, інтересі до нього, переконанні у його необхідності для саморозвитку. Сформована потреба зумовлює осмислення й активне прагнення спрямовувати свої знання, уміння на розв'язання завдань компонування.

Загалом потреби є внутрішніми прагненнями людини. Вони предметні за змістом. Їх поділяють на речові (предметом потреби є річ) та функціональні (предметом потреби є функція, дія, умова). Оскільки потреби предметні за змістом, то будь-яка потреба стимулює діяльність людини, але за умови впливу на неї предметів, що відповідають цій потребі. Причому цим предметом має бути притаманна композиційність, потреба у створенні якої стає творчим принципом діяльності.

За ознаками предмета задоволення потреб поділяють на матеріальні й духовні. За ознакою приналежності потреби класифікують на індивідуальні та соціальні. Потреба у створенні будь-якого виду композиції може бути основою матеріальних, духовних, індивідуальних та соціальних потреб, що підтверджується універсальністю феномена композиції. Тому правомірним

є визначення потреб у створенні композиції як основи творчості. Такі потреби можна розуміти як джерело мотивації. Вони є відповідним ставленням особистості до композиційного світу, що вимагає для своєї реалізації активності суб'єкта.

Загальновизнано, що людині притаманні вищі форми відображення дійсності. Тому об'єкти, що спонукають до діяльності, можуть поставати у формі ідеї композиції (ідея цілісності, краси, гармонії), яка має ціннісний образ. Саме цей усвідомлюваний образ, який стимулює діяльність та орієнтує її на задоволення певної потреби, можна назвати мотивом композиційної діяльності.

Отже, творчість детермінується потребами і мотивами композиційної діяльності. Окрім них необхідні завдання діяльності, детерміновані її ціллю. Мета діяльності у людини виникає як образ передбачуваного результату якогось перетворення, спрямовано певну дію суб'єкта діяльності. Образ передбачуваного результату свідомо чи несвідомо завжди постає у формі чогось цілісного, довершеного, гармонійного. Ним є композиція. Відтак завданням творчості є створення певного виду композиції. Тому композиція складає її мотиваційну основу.

Готовність до досягнення цілі є вмінням. Терміном «уміння» позначають володіння складною системою психічних і практичних дій, необхідних для цілевідповідної діяльності, здобуття знань і набуття навичок. Тут очевидним є зв'язок між знаннями і вміннями. Без знань немає вмінь. Але вміння виявляються тоді, коли людина знає й обов'язково застосовує ці знання на практиці. Ґрунтуючись на цьому, можна зробити висновок, що знання універсальних закономірностей та виражальних засобів композиції в різних видах творчості, скеровуючи дії суб'єкта та забезпечуючи досконалість і продуктивність цих дій, якраз і характеризують уміння komponувати.

Феномен композиції, маючи універсальний характер, є результатом рефлексивних актів суб'єкта в різних видах творчості. У психології під терміном «рефлексія» розуміють процес самопізнання суб'єктом внутрішніх

психічних актів і станів. У складному процесі рефлексії є такі позиції, які характеризують взаємне відображення суб'єктів: сам суб'єкт, яким він є насправді; суб'єкт, яким він бачить самого себе; суб'єкт, яким його бачать інші, і ті самі три позиції, але з боку іншого суб'єкта. Такою інтегральною особливістю може бути композиція, бо її універсальні принципи системності й естетичності дають змогу суб'єкту бачити в собі та в іншому суб'єкті упорядковану єдність творчих якостей, гармонійність їхнього розвитку, красу і неповторність. Отже, між рефлексією та композиційною діяльністю особистості існує міцний взаємозв'язок.

Рефлексія дає змогу людині здійснювати коригування і самокоригування, як контрольо-аксіологічна грань у її особисто-діяльнісному сенсі. На цій основі відбувається процес порівняння власних спроможностей (відчуваю-не відчуваю, знаю – не знаю, умію – не вмію тощо).

Як один з актів свідомості людини, рефлексія дає змогу суб'єкту творчості бачити власний стан саме таким, яким він є насправді, можливості збігу, поєднання того, що мислиться і споглядається. Переживання такого збігу є істиною, яка може відкриватися людині у певній формі знання, переживання. Ця форма може бути різною, але найістотнішим у ній є цілісність, гармонійність і довершеність. Тому є підстави запропонувати нову соціокультурну парадигму: людина у світі композиції, композиція у світі людини. При цьому вимога композиції щодо єдності її змісту і форми означає, що істина може виявлятися лише у формі прекрасного. Унаслідок цього будь-який акт рефлексії спрямовується на виявлення краси. Прекрасне ж є своєрідним самовизначенням. Відтак композиція завдяки своїм принципам упорядкованості, гармонійності краси й досконалості є значущою і в рефлексивно-особистісному сенсі.

Отже, діяльнісна основа композиції суб'єкта творчості визначається: потребами у створенні і рецепції композиції в її універсальному значенні; мотивами, які спонукають композиційну діяльність; уміннями komponувати;

рефлексивними актами здійснення коригування і самокоригування, що відповідають категоріям краси і гармонії.

Відомості про автора:

Микола Олександрович Пічкур – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Домашня адреса: 20308, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова 51, кв. 7.

Тел.: (моб.) 0978952283.